

Відгук

офіційного опонента на дисертацію Сичевського Антона Олександровича «Старообрядницькі громади на Житомирщині у 1945–1991 рр.», представлену на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України

Старообрядництво сформувалося внаслідок глибоких морально-релігійних пошуків у російському й українському суспільствах XVII століття. За понад триста років свого існування, воно виявило значний духовний потенціал та суспільні можливості. Старообрядництво як невід’ємна частина українського соціуму з кінця XVII століття і до сучасності так і не стало предметом комплексного дослідження. Унікальність старообрядництва полягає не лише в захисті давньоруської православної традиції, а й в еволюційному поступі, вияві нових тенденцій розвитку, про що свідчить стан сучасних старообрядницьких громад в Україні. Глобальні трансформаційні процеси в сучасному релігійному житті вимагають не лише цілісного дослідження етноконфесійного феномену, а й переосмислення домінуючих концептуальних підходів у вивченні старообрядництва в Україні. Зокрема, відсутнє узагальнююче дослідження історії старообрядницької етноконфесійної спільноти на Житомирщині в умовах антирелігійної політики комуністичного режиму періоду 1945–1991 рр. Наведені обставини, на нашу думку, обумовлюють актуальність теми дисертаційного дослідження А. Сичевського. Дисертант в цілому успішно заповнив цю лакуну в наших знаннях.

Дисертація виконана в рамках теми науково-дослідної роботи кафедри історії України Житомирського державного університету ім. І. Франка «Правобережна Україна, Волинь-Житомирщина в кінці XVIII – на початку XXI ст.: соціально-економічні, культурно-освітні, націо- і державотворчі аспекти» (номер державної реєстрації 0111U008523).

Об'єктом дослідження виступає зміст партійно-державної релігійної політики щодо старообрядців та внутрішньоконфесійного життя старообрядницьких громад різних напрямків, а предметом – старообрядницькі громади на Житомирщині у 1945–1991 рр. Хронологічні рамки роботи обмежуються 1945–1991 рр. Наявна наукова новизна дисертації. Не викликає заперечення те, що автору на основі дослідження широкого кола документальних джерел вдалося новаторські відтворити розвиток старообрядницьких громад 1945–1991 рр. у межах однієї області. На нашу думку, дисертантом досягнуто суттєвих наукових результатів, які у сукупності розв'язують поставлене наукове завдання, зокрема, на Житомирщині переважну більшість складала послідовники поморської безпопівської згоди, а частка безпопівців-федосіївців та попівців білокриницької згоди була незначною. Загалом росіяни-старообрядці як етноконфесійна спільнота становили незначний відсоток населення області та впливу на релігійне життя поза межами власного ареалу компактного проживання не мали.

Практичне значення дисертації полягає у тому, що основні її положення можуть бути використані при написанні програм, курсів та спецкурсів вищої школи з історичних, релігієзнавчих, етнополітичних та соціологічних дисциплін.

Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база та теоретико-методологічні засади дослідження» дисертант характеризує радянське, закордонне і сучасне українське історіописання. Це дає підстави стверджувати наявність достатньої компетенції автора щодо проблематики, покладеної в основу дослідження. Разом із тим, поза його увагою залишилися докторські дисертації Ю. Волошина та С. Таранця про старообрядство на українських теренах Російської імперії.

Праця оснований на ґрунтовній джерельній базі, що представлена неопублікованими документами з ЦДАГО України, ЦДАВО України,

Держархіву Житомирської обл. Про наукову добросовісність дисертанта свідчить використання майже 300 справ із зазначених архівів. Загалом джерельна база є достатньою для об'єктивного висвітлення теми і виведення обґрунтованих висновків.

Другий розділ присвячений культово-обрядовим та побутовим традиціям росіян-старообрядців. Зокрема, аналізується особливості віровчення, богослужіння та сімейно-шлюбних відносин у громадах поморської, федосіївської та попівської білокриницької згод. При цьому важко погодитися із твердженням здобувача, що «замкнутість старообрядців та їхня відмежованість від оточуючого населення сприяли тому, що асиміляційні процеси другої половини ХХ ст. так і не набули великого розмаху в старообрядницькому середовищі» (с. 61).

Внутрішньоцерковне становище старообрядницьких громад на Житомирщині розкривається у третьому розділі. Автор відзначає, що спад антирелігійних акцій щодо старообрядців відбувся у другій половині 1970-х рр. – лише з цього часу громади, які виявили релігійну стійкість та змогли відстояти себе, продовжили існування без гонінь. У четвертому розділі дисертації «Партійно-державна релігійна політика та її реалізація відносно старообрядницьких громад Житомирської області» висвітлено різні аспекти антирелігійних кампаній радянської влади. У ході проведеного дослідження встановлено, що мережа старообрядницьких громад, яка руйнувалася владою 20 років, скоротилася на 74%.

Висновки, зроблені у дисертації, об'єктивні, аргументовані, а результати дослідження належним чином апробовані. Автор опублікував 7 статей у наукових фахових виданнях, що входять до переліку МОН України, а також 1 статтю у закордонному періодичному виданні, які належним чином передають основні висновки дисертаційної роботи. Зміст автореферату адекватно відбиває основні положення дисертації. Варто також відзначити надзвичайно інформативні додатки.

Водночас є окремі зауваження та побажання до дисертаційної роботи.

1. У завданнях відсутні пункти про з'ясування стану наукової розробки проблеми, джерельної бази та теоретико-методологічних засад дослідження.
2. Не слід формулювати мету як “Дослідження...”, тому що ці слова вказують на засіб досягнення мети, а не на саму мету.
3. Дисертанту в цілому притаманний аналітичний виклад матеріалу, проте в окремих випадках він захоплюється описовістю, подекуди роботі бракує глибокого аналізу процесів, які відбувалися в середовищі старообрядців, більш критичного ставлення до деяких використаних джерел.

Загалом, рецензована дисертація А. О. Сичевського є самостійним дослідженням, написана на належному науковому рівні, містить елементи наукової новизни, відповідає завданням сучасної історико-релігієзнавчої науки, вимогам МОН України. Це завершена праця, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують конкретну наукову задачу, а А. О. Сичевський заслуговує на присвоєння йому наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.01 – історія України.

Офіційний опонент,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри історії
Національного університету
«Острозька академія»

А. І. Смирнов

16.10.2015 р.